

LBRIS

We know
books

SORIN ȘERB

CEAUȘESCU
ULTIMUL AN

LITERA
București

LBRIS

We know
books

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Ceașescu, ultimul an

Sorin Șerb

Copyright © 2020 Grup Media Litera

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Erna Stoleriu, Ilieș Câmpeanu

Corector: Georgiana Enache

Copertă: Flori Zahiu

Tehnoredactare: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ȘERB, SORIN

Ceașescu, ultimul an / Sorin Șerb. –

București: Litera, 2020

ISBN 978-606-33-5634-6

329.15

94

CUPRINS

INTRODUCERE

7

I.

VISUL UNEI NOPTI DE IARNĂ SOCIALISTĂ

15

II.

PRIMĂVARA, CÂND SE TOPESC DATORIILE

49

III.

VARA LUNGĂ ȘI FIERBINTE

103

IV.

TOAMNA ULTIMELOR RECOLTE

191

V.

O SCURTĂ IARNĂ ETERNĂ

263

BIBLIOGRAFIE

285

I. VISUL UNEI NOPTI DE IARNĂ SOCIALISTĂ

Elena Ceaușescu, eroină socialistă.
Recensământul animalelor.
Un an de aniversări.
Sărbătoarea Unirii.
Ziua lui Ceaușescu.
Patru decenii de la începutul colectivizării.

Preambul într-un studio al Televiziunii Române

Clipește des. Îl supără luminile din platou. Face chiar un gest copilăresc: își ridică palma să se apere de reflectoare. Deși e flancat de o armată de tehnicieni, are dificultăți de adaptare. Citește greu textul pe care-l are în față și pare nefamiliarizat cu el. Este obișnuitul mesaj de Anul Nou, cel cu care sabotează în fiecare an buna dispoziție a românilor. Anul acesta depune parcă un efort suplimentar, dând apă la moară celor care spun că e bolnav. Are o voce mică și spartă, face eforturi, respirând scurt, gâfâit. E ușor supraponderal și fără prea mult chef să li se adreseze românilor. Bate cu mâna în masă, nervos, răsfoiește paginile și sare literé. Se oprește în mijlocul cuvintelor, se foiește pe scaun. Fără să o știe, e ultimul discurs de Anul Nou. Pe următorul, discursul pentru 1990, îl va rosti altcineva.

Pentru Ceaușescu, 1989 va fi un an revoluționar. *Revoluție, revoluționar* sunt cuvintele pe care le-a rostit cel mai des în acea vreme, la competiție cu *socialism* și *democrație*. Nu e de mirare

că și discursul dintre ani se referă la revoluție. La revoluția industrială, agrară și socială pe care o inițiaseră partidul, el însuși, tovarășii și tovarășele cu patru decenii și ceva în urmă. Laudă realizările, se împăunează cu majorările de salarii, dar, „ca adevărați revoluționari“, trebuie să admită că „nu toate programele economico-sociale s-au realizat în cele mai bune condiții“. Nu-i nimic, e și mâine o zi. Pentru că 1989 este un an important: „Se împlinesc 45 de ani de la victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă și va avea loc cel de-a XIV-lea Congres al partidului“.

Pe de altă parte, primejdia e la ușă, avertizează el, aruncând în miezul discursului altă temă dragă de care va face uz în 1989: anul 1988 nu a adus relaxarea între cele două superputeri, așadar „se poate afirma cu deplin temei că se menține pericolul unui nou război mondial, care s-ar transforma inevitabil într-un război nuclear, ar duce la distrugerea însăși a vieții pe planeta noastră“. De vină, firește, sunt țările NATO, care continuă să modernizeze armele nucleare. „Continuă militarizarea Cosmosului.“ Așadar, revoluția e necesară ca să-i apere pe oameni de pericolul ajuns, acum, la dimensiuni cosmice.

Cu toate acestea, începe noul an încrezător „în forțele poporului nostru“ și „în victoria socialismului și comunismului în patria noastră“. Trebuie să se angajeze în spiritul principiilor socialismului științific, să crească răspunderea în muncă, să întărească ordinea și disciplina, să respecte hotărârile de partid și legile țării. Încheie adresându-le compatrioților „cele mai calde urări revoluționare pe calea înfloririi continue a României socialiste, a colaborării și prieteniei cu toate națiunile lumii“. Este, *in nuce*, un discurs pe care-l va repeta cu mici variațiuni în prima parte a anului, până când situația din lagărul comunist va începe să se deterioreze. Atunci, la reuniunile țărilor semnatare ale Tratatului de la Varșovia, România lui Ceaușescu va dori intervenții în forță pentru

a-i aduce la realitatea socialistă pe revizioniști și pe deviaționiști, pe cei care aspiră la platoul cu prăjituri ale economiei de piață și multipartitismului. Însă Moscova, care s-a vindecat de politica intervenționistă a lui Brejnev, nu l-a băgat în seamă. La Budapesta, Berlin, Praga sau Varșovia, socialismul se gripează și revoluția lui Ceaușescu face pneumonie.

La început de an, comuniștii români serbează cu mare tam-tam Ziua revoluției palestinienne, Organizația pentru Eliberarea Palestinei și liderii ei fiind mereu *oaspeți privilegiați* în România lui Ceaușescu și *revoluționari exemplari* pentru secretarul general PCR. Acesta susține decizia palestinienilor de a declara înființarea Statului Palestinian Independent. Le-a acordat palestinienilor sprijin pe toate planurile: politic, diplomatic și material. RSR a fost printre primele țări care au recunoscut Organizația pentru Eliberarea Palestinei, iar la București funcționează de ani buni o reprezentanță a organizației. Yasser Arafat are numai vorbe bune despre Ceaușescu, pentru că a susținut, printre primii, necesitatea constituirii statului palestinian și a fost „primul om de stat care a evidențiat necesitatea convocării unei conferințe internaționale de pace pentru soluționarea situației din Orientul Mijlociu și a problemelor acestuia, inclusiv problema palestiniană“¹. De altfel, Ceaușescu îi trimite o lungă telegramă lui Yasser Arafat în care reia chiar aceste teme, spunând că speră ca relațiile dintre Organizația pentru Eliberarea Palestinei și PCR să se dezvolte „în interesul reciproc, al cauzei păcii și securității internaționale“. Iar Yasser Arafat îi răspunde mulțumindu-i pentru mesajul de felicitare trimis. Se vor vedea în iulie la București, se felicită de zilele de naștere, de partid sau naționale, primul care-l felicită pentru re alegerea la Congres este camaradul Arafat – pe scurt, o prietenie care dă alte perspective temerilor privind pacea mondială din discursul de Anul Nou.

¹ Scântea, 3 ianuarie 1989

Tot la început de an, Ceaușescu și Dăscălescu trimit la Havana o telegramă ca să-i ureze toate cele bune lui Fidel Castro, partener de vânătoare și prieten apropiat, cu ocazia celei de-a treizecea aniversări a victoriei revoluției în Cuba, spunând că românii privesc cu prietenie și simpatie realizările Partidului Comunist Cubanez în ce privește dezvoltarea economică și socială a țării.

Sunt, desigur, simple telegrame, dar nu ne poate scăpa tonul afectuos, tovarășesc. Lui Ceaușescu îi plăcea să facă pe șeriful Lumii a Treia, șef al insurgenței împotriva bogaților; nu refuza relațiile cordiale cu reprezentanții organizațiilor și națiunilor trecute pe *lista scurtă a terorismului*. Simțea că doar dacă e prieten cu băieții răi i se va da atenție într-un prezent față de care era tot mai defazat. Va fi fost o solidaritate doctrinară și de clasă cu reprezentanții unei lumi emergente, dar, pe de altă parte, era și nostalgia după acea perioadă în care făcea parte activă din *terorismul de stat*. Al statului român. Fusese ministru-adjunct al agriculturii între 1948 și 1950, ministru-adjunct al apărării din 1950 până în 1954 și responsabil cu Direcția politică a armatei în ultimii doi ani de ministeriat. Făcuse revoluție agrară cu pistolul la tâmpla țărănilor și, în octombrie 1956, alături de Emil Bodnăraș, Alexandru Drăghici și Leontin Sălăjan, asigurase ordinea publică pe tot teritoriul țării în timpul Revoluției Ungare¹.

Ion Teoreanu, ministrul educației și învățământului, un fel de umbră la picioarele Elenei Ceaușescu, știe că urmează un moment festiv și îi dedică primei tovarășe a țării un prim și lung encomion în *Scânțea*², în care-i laudă „prodigioasa contribuție la modernizarea și dezvoltarea învățământului, la educația socialistă, patriotică a tinerei generații”. Pe 7 ianuarie era ziua Ei și „întregul popor o omagiază în fiecare an” pe cea caracterizată drept „remarcabil

conducător comunist și savant de reputație mondială” cu o activitate revoluționară de peste cinci decenii, „plină de dăruire revoluționară, consacrată triumfului idealurilor de dreptate socială și națională ale poporului român, edificării noii orânduiri pe strămoșeștile meleaguri”.

Ministrul Teoreanu știe pe ce puncte sensibile ale limbii române să apese când e vorba să-și lingusească stăpâna. Poate nu la fel de bine ca Suzana Gâdea, președinta Consiliului Culturii și Educației Socialiste, care-i transmite și ea, printr-un lung panegiric, gânduri și simțăminte nobile cu ocazia zilei de naștere. Este un început de an festiv, ne așteaptă atâtea provocări și în acest context revoluționar, „în această atmosferă de muncă însuflețită, grăitoare pentru profunzimea sentimentelor de optimism, fermitate și înalt patriotism ale întregului nostru popor”, toate gândurile se îndreaptă către Elena Ceaușescu, care este „pentru toți fiii și fiicele României socialiste un măreț și însuflețitor exemplu de muncă și viață”.

*

În agenda lui Ceaușescu¹, pe data de **7 ianuarie** nu e trecută decât însemnarea „Festivitatea sărbătoririi zilei de naștere a tovarășei ELENA CEAUȘESCU (Palatul Consiliului de Stat) ora 11.30–13.50”. Ziarele au frontispicii roșii de entuziasm, iar poezii îi dedică poeme șchioape. „Aceleia ce pururea de pază/ Cu legământ de bine și de dor/ Lângă Eroul patriei veghează/ Istoriei un mare viitor.// [...] Aceleia ce ființa-și definește/ Prin crezul comunist ardent, înalt/ S-a contopit cu tot ce românește/ Înseamnă visul nostru avântat.// [...] Cu viața sa de-a pururi pentru Țară/ Ca om politic și savant distins/ Din gândul său pe rând se luminară/ Destinele pe-al patriei cuprins”, liricizează sub ferestrele palatului

¹ „Despre conjunctura istorică”, Pierre du Bois, *Ceaușescu la putere*, pp. 54–55

² *Scânțea*, 4 ianuarie 1989

¹ Arhivele Naționale, Fond CC al PCR, Cancelaria

prezidențial Pavel Peres¹. Iar Nicolae Dan Frunteleată, sensibil, scrie panteist: „Când ne omagiem Conducătorii/ Noi ființa patriei sărbătorim/ Lumina vieții care ne dă viață,/ Puterea de-a fi și-a vrea să fim“. Cireașa de pe tortul aniversar o reprezintă Hotărârea-decret a Comitetului Politic Executiv (CPEX) al CC al PCR și a Consiliului de Stat al RSR privind conferirea titlului de onoare suprem „Erou al Republicii Socialiste România“ tovarăsei Elena Ceaușescu, „în semn de profund omagiu și vie recunoștință ale întregului partid și popor pentru activitatea revoluționară, patriotică, pusă în slujba progresului și prosperității patriei, cu ocazia aniversării zilei de naștere și a îndelungatei activități revoluționare“. Cel care semnează hotărârea este însuși secretarul general al PCR, președintele RSR, tovarășul ei de drum, Nicolae Ceaușescu. Sărbătorita primește și o scrisoare din partea Comitetului Politic Executiv în care i se laudă puterea de muncă și abnegație, „înaltele calități de comunist, de militant patriot“, amintindu-i-se și prețuindu-i-se cu vorbe înflăcărâte contribuția la „lupta pentru democratizarea țării, pentru cucerirea și consolidarea puterii politice a clasei muncitoare“. Elena Ceaușescu ține și ea o cuvântare revoluționară despre dezarmare și pace, asigurând conducerea de partid și de stat: „Să facem totul pentru ridicarea continuă a spiritului revoluționar de muncă, să întărim răspunderea și disciplina, să acționăm pentru creșterea tot mai puternică a forței partidului nostru, a unității sale, a Comitetului său Central, în frunte cu secretarul general al partidului!“ Aplauze susținute. Discret, o aplaudă și secretarul general. O săptămână mai târziu, în cadrul Adunării generale solemne a Academiei Republicii Socialiste România, nemuritorii adresează un „vibrant omagiu, profundă stimă și înaltă prețuire față de tovarășa Elena Ceaușescu“.

*

¹ „În româneasca stemă“, *Scânteia*, 7 ianuarie 1989

Pe **12 ianuarie** are loc ședința activului de comandă și de partid al Departamentului Securității Statului, care îi trimite o lungă și festivă telegramă „mult stimatului și iubitului tovarăș Comandant Suprem“. A stabilit noi măsuri de ridicare continuă a nivelului de vigilență și de combativitate pentru a crește operativitatea tuturor unităților Securității și îi promite să acționeze cu abnegație și competență politico-profesională pentru aplicarea întocmai a hotărârilor de partid ca să combată infracțiunile, toate faptele antisociale „care ar putea să dăuneze intereselor poporului, securității statului, progresului orânduirii socialiste“. „Vom face totul pentru a zădărnici orice intenție de a lovi în cuceririle revoluționare ale poporului, fiind necruțători față de cei care se pun în slujba dușmanilor țării și trădează interesele României socialiste.“ O zi mai târziu îi trimit o telegramă și reprezentanții activului de comandă și de partid din Ministerul de Interne, care îi scriu, în esență, cam același lucru: că-i vor prinde și pedepsi pe cei care pun în pericol statul socialist, realizările, viitorul.

*

Pe **13 ianuarie** la ședința CPEX s-a discutat, ca de obicei, despre plan și perspectivele lui, despre programul de realizare și punere în funcțiune a construcțiilor industriale și de locuințe restante din 1988, despre majorarea salariilor și pensiilor (primele două etape avuseseră loc în 1988, la 1 august și 1 noiembrie). O nouă fază trebuia să înceapă la 1 martie și să se încheie la 1 august (în realitate, procesul va fi accelerat, poate și de teama revoltelor declanșate de penuria alimentară, dar și pentru că puterea de cumpărare a leului scădea tot mai mult). Ceaușescu revine cu considerații finale, cerându-le tuturor să facă economie, să mențină prețurile sub control, dar să crească productivitatea. Majorările salariale să se reflecte într-o producție mai mare. Mai puțină materie primă, mai puțină energie consumată, mai multă muncă. Iar ca prețurile să nu fie majorate, trebuie o mai bună organizare a producției, o creștere

a productivității, paralel cu reducerea consumurilor. Se vor organiza în toate întreprinderile „săptămâni record în producție“ sau acțiuni de muncă pentru producție sau cum le vor mai fi botezat, în fapt *forme de muncă forțată și neplătită*.

Ceașescu va fi obsedat de aceste idei în toate vizitele de lucru pe care le va face peste an: va fi preocupat de numărul orelor de muncă patriotică, de stadiul reciclării, de reducerea costurilor de producție; va da indicații burlesc-tayloriste privind relocarea mașinilor-unelte și a unor secții, reorganizarea totală a unităților economice, invocând productivitatea și folosirea „judicioasă“ a locului de muncă, de fapt sugrumând producția și îngreunând fluxul tehnologic.

Ședințele CPEx nu aveau nici pe departe morgia atribuită de folclorul politic. Erau de fapt ședințe convocate de Biroul Politic, adică de Ceaușescu însuși, cu mai-marii partidului pentru a discuta și, în general, pentru a aproba fără obiecții planurile șefului suprem. Durau câteva minute, rareori mai mult de o jumătate de oră (când discutau documentele pentru Congres sau situația cadrelor, de pildă), și singurul care vorbea era Ceaușescu, ceilalți neavând decât contribuții minore, exclamative. Uneori intervenea consoarta cu precizări și interjecții. Toate propunerile mergeau mai departe fără ca nimeni să se opună și se materializau în norme, decizii, hotărâri sau legi adoptate de Marea Adunare Națională și apoi contrasemnate de Ceaușescu. Indiferent cum i s-a spus acestui tip de decizii (democrație revoluționar-muncitorească, democrație populară, democrație centralizată), ele însemnau un singur lucru: inițiativa legislativă pornea de la o persoană, străbătea un întreg traseu decizional și ajungea aproape neschimbată sub formă de lege la aceeași persoană, care urma să o probe și să o trimită spre publicare. Probabil că numele cel mai bun pentru așa ceva ar fi *autocrație circulară*.

*

14 ianuarie. După o scurtă ședință cu Dincă, Oprea, Fulea și M. Ionescu, Ceaușescu își dedică dimineața frumosului. Vizionează „pe pasarelă“ câteva obiective de investiții și face o vizită de lucru în capitală, pe Ștefan Furtună, în zona Dâmboviței, bulevardul Victoria Socialismului, Piața Unirii și Casa Republicii. Rare sunt săptămânile în care nu iese pe teren în vizite de lucru, cu predilecție în zona „ctitorită“ de el, pe locul fostului cartier Uranus, cimitirul uneia dintre cele mai frumoase zone ale Bucureștiului, sau pe cheiul Dâmboviței.

De fapt, vizitele de lucru făceau parte dintr-un ritual îndelung studiat: avem, pe de o parte, marile turnee, cum sunt cele în regiunile istorice (Oltenia, Valea Jiului, Mehedinți, nordul Transilvaniei, Moldova, Dobrogea), potrivite unui ceas interior al politicii și propagandei, apoi micile vizite de lucru în București, în piețe, pentru o vizibilitate maximă (invariabil însoțite de băi de mulțime și reportaje scrise de secția de propagandă), și vizitele la șantiere (canalul Dunăre–București, metrou, Casa Republicii, amenajarea Dâmboviței, Operă etc.), care aveau un caracter mai degrabă intim, fără alte mulțimi entuziaste decât brigadierii și militarii care munceau acolo. Nu rareori vizitele urbane erau urmate de apariția echipelor de demolatori. Și să nu uităm vizitele simulate „pe pasarelă“, unde explora machetele și geografiile de mucava ale viitorului paradis urbanistic pe care li-l pregătea bucureștenilor.

Vizitele de lucru, cu frenezia, hiperactivitatea și cinetica lor, erau un ecou al *sindromului revoluției permanente*. În felul acesta, Ceaușescu înțelegea să fie proactiv, să controleze lucrurile, să arate cine e șeful, dar și să se oglindească în entuziasmul mulțimii, să-și alimenteze egoul și să-și alunge îndoielile. Iar ubicuitatea lui (în aceeași zi avea ședințe cu ministerele, convoca CPEx-ul și apoi pleca cu elicopterul la cine știe ce fermă de porci) îi dădea aerul unui *erou descălecător de țară, zeu omnipotent, aterizat pe tarlaua CAP-ului cu elicopterul, slăvit în inmuri*, controlând respirația

celor din jur, stârnind un entuziasm contagios, delirant, printre oamenii veniți din obligație.

*

16 ianuarie. Declarația României despre documentul final al Reuniunii Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Viena ocupă ultima pagină a ziarului *România liberă*, alături de citate din presa internațională despre Ceaușescu și „politica lui fermă de edificare a unei lumi a păcii, colaborării și progresului“. România, se spune în declarație, ar fi de acord cam cu tot, dar are obiecții importante în privința drepturilor omului, spunând că, sub pretextul protejării drepturilor omului, în document au fost strecurate prevederi care contravin unor norme și reglementări internaționale și care deschid calea „amestecului în treburile interne ale altor state, încălcării independenței și suveranității naționale, pot stimula și încuraja activități obscurantiste, retrograde. [...] De asemenea, sunt menținute prevederi care, în fapt, stimulează emigrarea și încurajează furtul de inteligență, lovind în interesele dezvoltării economico-sociale a popoarelor și, în primul rând, a celor mai puțin dezvoltate“. Ținând cont de toate acestea, delegația română declară că România nu-și asumă nici un angajament de a îndeplini acele prevederi din documentul final la care a prezentat amendamente ce nu au fost acceptate. Va aplica parțial Documentul, fără prevederile respective. De fapt, nu-l va aplica deloc. Ceaușescu va spune adesea în interviuri că prevederile documentului erau o formă de intruziune în politica internă a României și că aceia care fac astfel de presiuni ar trebui să se îngrijească de problemele din propria ogradă: șomaj, sărăcie, analfabetism, foame.

*

18 ianuarie. Era perioada în care se suprapuneau mai multe aniversări, de astă dată a Miciei Uniri și a zilei lui Ceaușescu. Era și o ocazie pentru propagandă să asocieze nu doar calendaristic, ci și mistic-abisal în subliminalul audienței cele două evenimente,

sugerând că datele respective se suprapuneau grație destinului, *Zeitgeist*-ului, nu hazardului. Conferențiarul universitar dr. Ion Ardeleanu (director adjunct al Muzeului de Istorie a PCR și, alături de Mircea Mușat, istoric preferat al lui Nicolae și Ilie Ceaușescu) celebrează 130 de ani de la „făurirea statului român“ prin unirea Moldovei și Munteniei, spunând că „în ambianța deopotrivă evocatoare de istorie și generatoare de angajare patriotică și revoluționară pe care o determină Tezele și conceptele cuprinse în magistrala expunere a tovarășului Nicolae Ceaușescu la marele forum al democrației muncitorești, revoluționare din noiembrie 1988, marcăm solemn împlinirea a 130 de ani de la Unirea Moldovei și Munteniei la 24 ianuarie 1989 [...] când s-a desființat o graniță fictivă, artificială, impusă și menținută de marile imperii ale timpului, care prin politica lor de presiune, de jafuri obligaseră pe români să viețuiască o lungă perioadă în provincii distincte“ etc. Pe scurt, Unirea Principatelor nu făcea decât să continue o tradiție statală neîntreruptă „de peste 2 060 de ani și care a zămislit o civilizație materială sedentară și continuă în succesiunea secolelor, intrată definitiv în patrimoniul culturii universale“ pentru că „societatea geto-dacică a reprezentat un puternic factor de civilizație în centrul și sud-estul Europei“. Este reluarea stereotipă a două etosuri eroice: cel al vechimii preistorice a României (așadar, al legitimității Unirii în vatra strămoșească, binecuvântați de larii și de penații propagandei oficiale) și cel al personalității lui Ceaușescu. Va fi fost o directivă secretă trimisă tuturor istoricilor de partid și de stat, căci limbajul universitarului Ardeleanu se regăsește în toate gazetele din acele zile¹.

*

¹ În *Scânteia Tineretului*, Mircea Dogaru lansează niște fraze și idei asemănătoare în articolul „Libertatea și unitatea – idealuri nepieritoare ale întregului nostru popor“. E un bun prilej să mai dea o tură prin istoria multimilenară pentru a face recensământul unirii petrecute încă de pe vremea tracilor